

УДК 334.716:664.6(477)

Коренюк П.І.*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту організацій і адміністрування
Дніпровського державного технічного університету***Маринюк В.А.***магістр
Бердянського університету менеджменту і бізнесу*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ХЛІБОПЕКАРСЬКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

PECULIARITIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE FATHERLAND BAKERY INDUSTRY

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз особливостей розвитку підприємств хлібопекарської промисловості України. Проаналізована динаміка виробництва хліба та хлібобулочних виробів. Визначений регіональний розподіл виробництва виробів хлібобулочних. Розглянута структура виробництва хліба в розрізі товарних категорій та проаналізована динаміка виробництва хліба за категоріями. Проаналізована динаміка індексу цін на хліб. Представлені основні гравці на ринку.

Ключові слова: хлібобулочні вироби, хлібопекарська промисловість, ринок хліба та хлібобулочних виробів, особливості розвитку хлібопекарської промисловості України.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ особенностей развития предприятий хлебопекарной промышленности Украины. Проанализирована динамика производства хлеба и хлебобулочных изделий. Определено региональное распределение производства изделий хлебобулочных. Рассмотрена структура производства хлеба в разрезе товарных категорий и проанализирована динамика производства хлеба по категориям. Проанализирована динамика индекса цен на хлеб. Представлены основные игроки на рынке.

Ключевые слова: хлебобулочные изделия, хлебопекарная промышленность, рынок хлеба и хлебобулочных изделий, особенности развития хлебопекарной промышленности Украины.

ANNOTATION

The article analyzes the features of the development of enterprises of the baking industry of Ukraine. The dynamics of the production of bread and bakery products is analyzed. The regional distribution of the production of bakery products is determined. The structure of bread production in the context of commodity categories is considered, and the dynamics of bread production by categories is analyzed. The dynamics of the bread price index is analyzed. The main players on the market are represented.

Keywords: bakery products, bakery industry, bread and bakery products market, features of bakery industry development in Ukraine.

Постановка проблеми. Хлібопекарна промисловість України є однією з ведучих галузей АПК, оскільки виконує завдання по виробництву для населення традиційно важливої продукції першої необхідності (для найбільш вужих верств – основної). Галузь займається виробництвом хліба, хлібобулочних виробів, бубликів та сухарів. Потреба в хлібі та хлібобулочних виробах притаманна людям любого соціального статусу і з будь-яким рівнем доходу. Останнє впливає на розміри споживацького ринку хлі-

бобулочних виробів, на переваги населення відносно певних видів даної продукції.

Хліб та хлібобулочні вироби є соціально значущими продуктами в Україні, тому стан справ в хлібопекарній промисловості істотно впливає на соціальну стабільність в суспільстві, а будь-які негаразди в галузі можуть стати каталізатором некерованих масових процесів.

В останні роки діяльність хлібопекарних підприємств стала неефективною, для багатьох – збитковою. Важкою проблемою подальшого розвитку ринку хлібобулочних виробів є одночасне прагнення істотно покращити поставки споживачам якісної продукції промислової випічки за прийнятною ціною та отримати на цій основі достатню для підприємств-виробників масу прибутку, що забезпечувала б їх стабільну роботу.

Тому в сучасних умовах дослідження особливостей економічного розвитку підприємств хлібопекарної промисловості є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню основних теоретичних категорій економічного розвитку и стійкості підприємств присвячені праці зарубіжних економістів: Брейлі Р., Брігхем К., Ван Хорна Дж.К., Стоянової О., Хелферта Є. тощо. Питанням розвитку хлібопекарської галузі присвячували свої праці О. М. Васильченко, О. А. Опря, М. М. Перелигін, М. В. Нетяжук, В. І. Дробот, О. В. Шубравська, М. М. Білоусова та ін. Стан виробничо-господарської діяльності хлібопекарських підприємств України досліджували в своїх працях Л. І. Карнаушенко, Ю. Л. Труш, С. Петруха, М. П. Сичевський, Л. М. Чернелевський.

У той же час потребують подальшого дослідження питання, пов'язані з особливостями сучасного стану та розвитку хлібопекарських підприємств.

Мета статті полягає в аналізі особливостей розвитку підприємств хлібопекарської промисловості України, визначення перешкод та перспектив розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Хлібопекарська промисловість є стратегічно важливою галуззю народного господарства.

Ринок хліба та хлібобулочних виробів України демонстрував негативну динаміку за 2003-2016 рр., при цьому найбільша величина виробництва хліба – на початку досліджуваного періоду – 2334,7 тис. т. Основною причиною скорочення обсягів ринку є скорочення виробництва (рис. 1).

Виробництво хліба та хлібобулочних виробів за даний період скоротилося на 50,3% або 1174,8 тис. т і склало у 2016 р. 1159,9 тис. т. Якщо порівнювати обсяги виробництва хліба та хлібобулочних виробів за 2016 р. з попереднім роком, то падіння склало 5,9% або 72,1 тис. т. В середньому за досліджуваний період темп щорічного приросту обсягів виробництва хлібобулочних виробів становив -4,9%.

В розрахунку на душу населення виробництво хліба та хлібобулочних виробів також істотно зменшилось: з 48,6 кг на рік до 27,1 кг на рік. Тобто населення стало споживати на 21,5 кг (або на 44,2%) хліба та хлібобулочних виробів менше, ніж у 2003 р. В 2016 р. в порівнянні з 2015 р. споживання хліба на душу населення скоротилось на 1,57 кг на рік або на 5,5%. В середньому за досліджуваний період темп щорічного приросту обсягів виробництва

хлібобулочних виробів на душу населення становив -4,1% (табл. 1).

Так, найбільше падіння обсягів щорічного виробництва за досліджуваний період спостерігаємо у 2014 р. в порівнянні з 2013 рр. В цей же час спостерігаємо і найбільше падіння обсягів споживання хліба та хлібобулочних виробів на душу населення. Спад виробництва хлібної продукції на ринку України почався з кінця 90-х років у зв'язку з погіршенням демографічної ситуації. Значний вплив на сучасний розвиток галузі здійснює збільшення частки дрібних виробників і пекарень, а також понад 50% частка тіньового ринку виробництва хліба [4]. Значна зарегульованість ринку хліба та хлібопродуктів все більше вимушує виробників переходити у «тіньовий» сектор виробництва. Тенденція скорочення внутрішнього виробництва зберігається і в 2016 р.

Компанія InVenture Investment Group, що проводила дослідження по ринку хліба та хлібобулочних виробів, визначила ключових гравців ринку (табл. 2).

Якщо розглянути регіональні особливості виробництва хліба та хлібобулочних виробів, то лідирує у цьому виробництві м. Київ, на 2-му

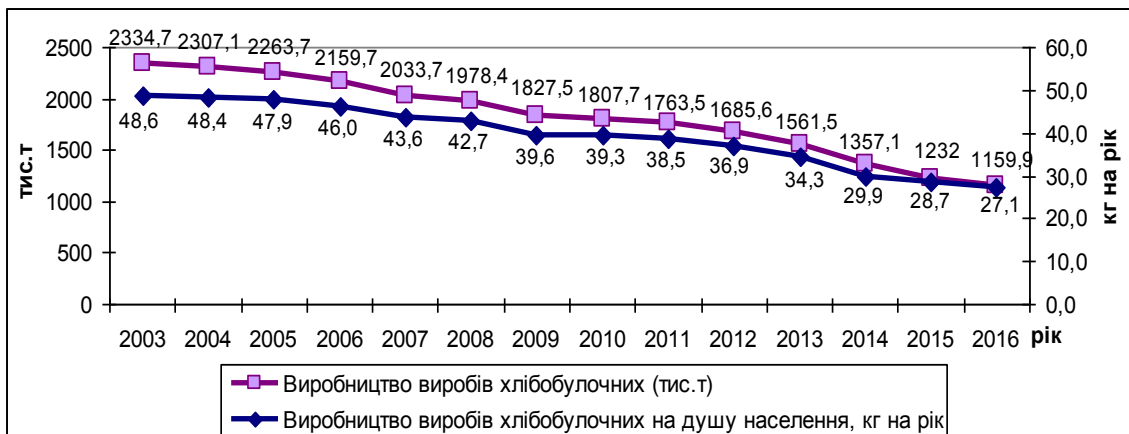

Рис. 1. Динаміка виробництва виробів хлібобулочних за 2003-2016 рр. в Україні у натуральному виразі [1]-[3]

Таблиця 1
Динаміка виробництва хліба та хлібобулочних виробів за 2003-2016 рр. в Україні у відносному виразі, тис. т [1, 3]

Ланцюгові показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
темп росту виробництва хлібобулочних виробів	1,00	0,99	0,98	0,95	0,94	0,97	0,92	0,99	0,98	0,96	0,93	0,87	0,98	0,94
темп приросту виробництва виробів хлібо-булочних (%)	0,00	-1,20	-1,90	-4,60	-5,80	-2,70	-7,60	-1,10	-2,40	-4,40	-7,40	-13,10	-9,20	-5,90
темп росту чисельності наявного населення (на 1 січня)	1,00	0,99	0,99	0,99	0,99	0,99	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	0,95	1,00
темп росту виробництва виробів хлібобулочних на душу населення	1,00	1,00	0,99	0,96	0,95	0,98	0,93	0,99	0,98	0,96	0,93	0,87	0,96	0,95

Таблиця 2

Ключові гравці ринку хліба та хлібобулочних виробів [4]

Підприємство	ТМ
1. Холдинг «Золотий врожай» (Група Lauffer)	«Булкін»
ПАТ «Одеський Каравай»	«Булкін, Тостовий хліба»
ТОВ «Белгород-Дністровська паляниця»	«Булкін, Духмяний хліб»
ТОВ «Котовський хлібо завод»	«Топтига»
ТОВ «Торговий дім «Каравай»	інші
Всього близько 30 підприємств	
2. Група компаній «Хлебодар»	«Хлебодар»
ПАТ «Запорізький хлібокомбінат №1»	
ПАТ «Запорізький хлібо завод №1»	
ПАТ «Запорізький хлібо завод №5»	
ДП «ДП Агросервіс 2000»	
ПАТ «Бердянський хлібокомбінат»	
ПАТ «Ореховський хлібокомбінат»	
3. ПАТ «Концерн Хлебпром»	«Вінниця хліб»
ПАТ «Львівський хлібо завод №1»	«Хлібна хата»
ДП ПАТ Концерн Хлебпром «Львівський хлібо завод №5»	«Bandinelli»
ДП Львівський хлібо завод №5 «Самборський хлібокомбінат»	«Живий злак»
ТОВ «Явір-млин»	«Львівський хліб»
Продовження таблиці 2.	
ПАТ «Винницяхліб»	«Наминайко»
ДП ПАТ Концерн Хлебпром «Гайсинхліб»	«Panerini»
Завод хлібобулочних напівфабрикатів	«Любляна»
Цех кондитерських виробів	
4. Група компаній «Формула смаку»	«Формула смаку»
ПрАТ «Формула»	
ТОВ «Черкасихліб»	
ПрАТ «Черкаський комбінат хлібопродуктів»	
ТОВ «Кировоградхліб»	
ПАТ «Паляниця»	
ТОВ «Миколаївський хлібо завод №1»	
5. ТОВ «Холдингова компанія «Хлібні інвестиції»	«Цар хліб»
ПАТ «Термно Хліб»	
ТОВ «Бердичівський хлібо завод»	
ПАТ «Царь Хліб»	
ПАТ «Чернівецький хлібокомбінат»	
ТОВ «Перший столичний хлібо завод»	
ПАТ «Івано-Франківський хлібокомбінат»	
ТОВ «Продовольча компанія «Заграва-Луцьк»	
6. ПАТ «Київхліб»	«Київхліб»
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Білоцерківський хлібокомбінат	«БКК»
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Макаровський хлібокомбінат	«Гаряча штучка»
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Фастовський хлібокомбінат	
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Сквирський хлібо завод	
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Виробничий цех №3 г. Київ	
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Виробничий цех №1 г. Київ	
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Виробничий цех №12 г. Київ	
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Виробничий цех №4 г. Київ	
ДОЧП ПАТ «Київхліб» Хлібокомбінат №11 г. Київ	
7. ТОВ «Хлібокомбінат «Кулінічі»	«Кулінічі»
ТОВ «СП Київський обласний хлібопекарський комплекс»	
ТОВ «Комбінат хлібопечення «Кулінічі»	
ТОВ «Полтавський хлібокомбінат «Кулінічі»	
ТОВ «Изюмський хлібокомбінат «Кулінічі»	
ТОВ «Куп'янський хлібокомбінат «Кулінічі»	

та 3-му місцях Дніпропетровська та Донецька області (рис. 2). Виробництво виробів хлібобулочних як товарів, що швидко псуються, орієнтовано на щоденне споживання переважно на внутрішньому ринку. Отже виробництво в регіональному розрізі залежить від двох основних чинників: кількості населення та рівня реальних доходів.

В структурі виробництва майже третина припадає на три регіони з двадцяти п'яти (не враховувались АР Крм, м. Севастополь, а Донецька та Луганська області з 2014р. враховуються частково): м. Київ, Дніпропетровську та Донецьку області. Із значним відривом від них виробляли хліб та хлібобулочні вироби у Харківській, Одеській, Запорізькій та Луганській областях. Сукупна питома частка цих семи регіонів перевищує 50%, а решта сукупного обсягу виробництва припадає на інші 18 регіонів.

Ринок хліба та хлібобулочних виробів можна розділити на два стратегічних сегмента:

ринок хліба і ринок хлібобулочних виробів. В структурі виробництва хліба традиційно переважає популярний пшеничний та житньо-пшеничний хліб, сукупна частка яких перевищує 74% в загальному обсязі виробництва хліба. Полюбляють українці і булочні вироби, тому їх питома частка у виробництві становить майже $\frac{1}{3}$ (рис. 3).

Незважаючи на відносно низьку рентабельність виробництва соціальних сортів хліба, даний вид товарної категорії займає лівову частку від загального обсягу виробництва хліба в Україні, істотно випереджаючи преміальні і функціональні сорти хліба [4].

За усіма товарними категоріями у виробництві хліба в натуральному виразі за період 2011-2016 рр. спостерігається негативна тенденція (рис. 4).

Розвиток хлібобулочного виробництва тривалий час стримувало державне регулювання в

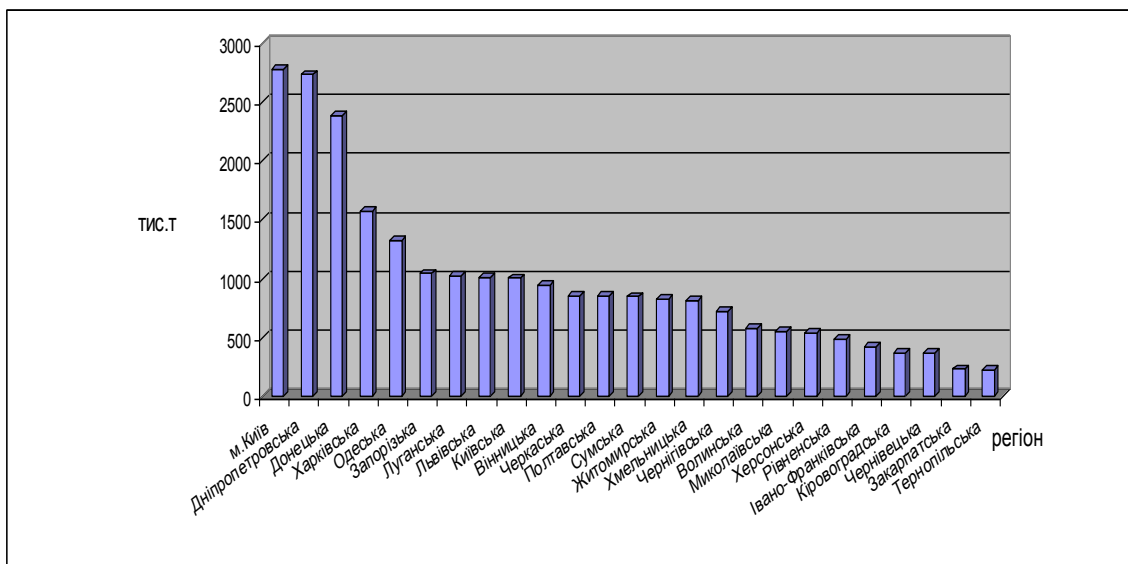

Рис. 2. Розподіл виробництва виробів хлібобулочних в регіональному розрізі за період 2003-2016 рр.

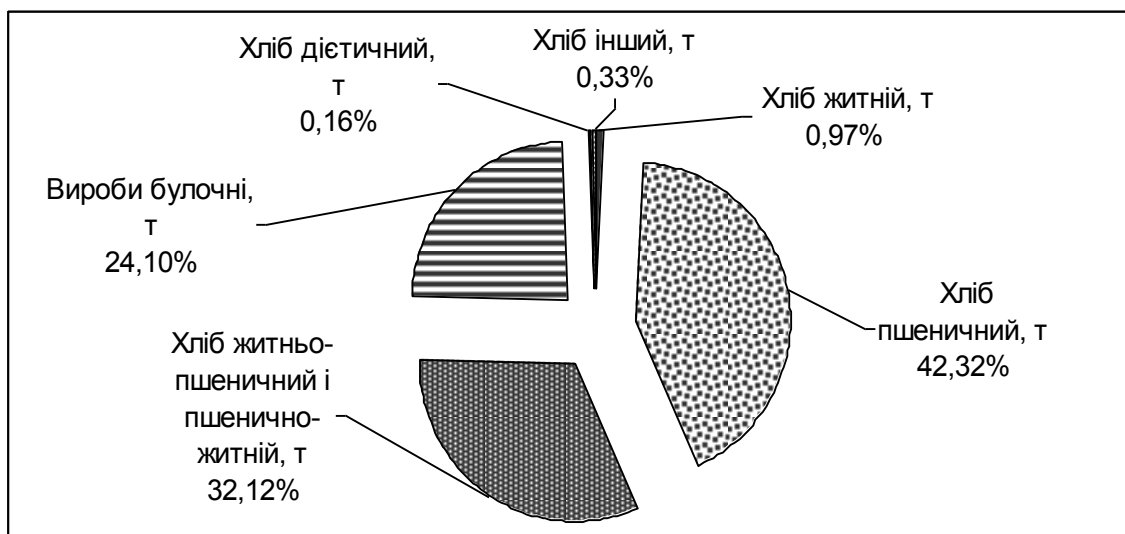

Рис. 3. Структура виробництва хліба в розрізі товарних категорій в Україні за 2016 р. [5]

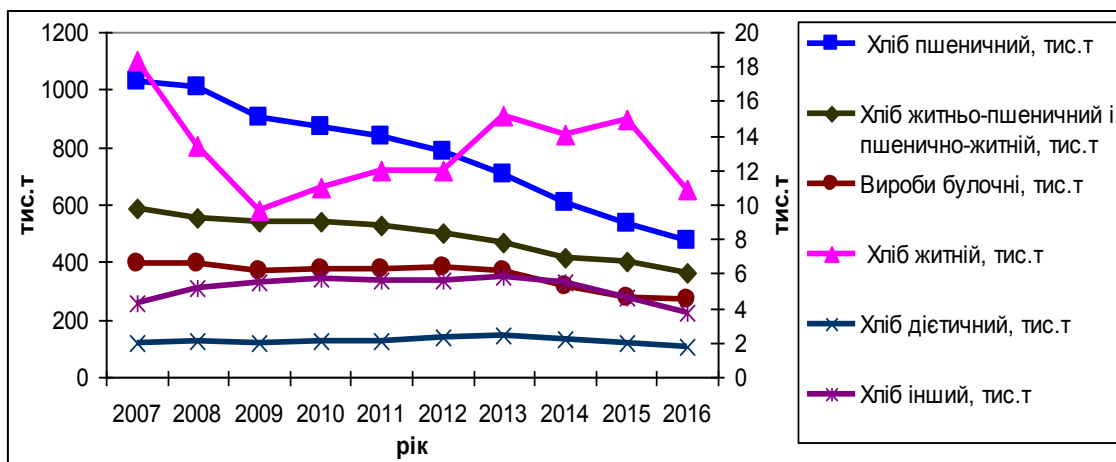

Рис. 4. Виробництво хліба в розрізі товарних категорій в Україні за 2007-2016 рр. [6; 7]

сфері ціноутворення, оскільки хліб вважається соціально значущим продуктом номер один. Держрегулювання цін на хліб та інші соціально значущі продукти харчування було введено майже 20 років тому – 25 січня 1996 р. [8] – націнка виробника і продавця не повинна була перевищувати 15%.

До соціально значущих продуктів в Україні відносяться борошно пшеничне вищого ґатунку, хліб і хлібобулочні вироби з пшеничного і житнього борошна простої рецептури, макаронні вироби та ін., – всього в списку соціальних продуктів значиться 15 категорій товарів, на які уряд обмежував націнку в магазинах. Регулювалася така націнка місцевими радами.

Але на думку чиновників таке втручання приносить тільки шкоду, воно спотворює конкуренцію, обмежує доступ на ринок, провокує зростання цін і створює можливості для зловживань [9]. Тому у вересні 2016 р урядовий комітет схвалив проект постанови про реалізацію пілотного проекту щодо ціноутворення на товари і послуги в сфері виробництва і реалізації продовольчих товарів, в т.ч. хліба та хлібобулочних виробів. Навесні 2017 р. експеримент щодо скасування держрегулювання цін на соціальні продукти харчування підійшов до кінця. Його підсумками в Кабміні задоволені. Тоді ж уряд заявило про бажання взагалі скасувати державне регулювання цін на споживчі товари.

Сьогодні державному регулюванню підлягають лише соціальні сорти хліба (батон і український). На них місцевими радами встановлюється фіксована вартість. В перелік соціальних продуктів зараз входить не просто хліб, а хліб вагою більш як 500 грамів з борошна пшеничного вищого, I, II сорту та їх суміші, борошна житнього та суміші борошна пшеничного та житнього простої рецептури без додавання цукру, жиру, інших наповнювачів; хліб і хлібобулочні вироби дієтичні [10].

Ціни виробників хліба і хлібобулочних виробів мають тенденцію слідувати змінам споживчих цін на продукцію [4]. Рівень цін на хліб

у 2003-2016 рр. має тенденцію до поступового зростання; за цей період найбільше зростання цін спостерігаємо у 2015р. – 154,8%, а у 2005 р. ціни на хліб знизились – індекс цін становив 97,4% (рис. 5).

За відміни держрегулювання національні виробники поступово підвищують ціни для нівелювання втрат від зниження обсягів виробництва. За 2011-2015 рр. обсяги реалізації хліба та хлібобулочних виробів в грошовому виразі демонстрували змінну динаміку, а от їх питома частка у підсумку категорії “Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів” неухильно зменшувалась (рис. 7).

Більше 90% ринку хліба та хлібобулочних виробів України займає продукція вітчизняного виробника. У той же час, більше половини внутрішнього виробництва хліба та хлібобулочних виробів приходить на 6 великих компаній. Основним фактором, що впливає на ціноутворення хліба і хлібобулочних виробів, довгий час було державне регулювання галузі, яка жорстко обмежувала рентабельність на низькому рівні. У той же час собівартості виробництва постійно зростає через зростання цін на борошно, подорожчання енергоносіїв і транспортних витрат. Найбільш низькорентабельним (всього 1-2,5%) є виробництво соціальних сортів хліба. Тому значна частина виробників намагаються розширити свій асортимент продукції, випускаючи більш рентабельні види продукції, які не підпадають під держрегулювання – кондитерські та хлібобулочні вироби, або ж економити на масштабах виробництва.

Висновки. Хліб та хлібобулочні вироби є соціально значущими продуктами в Україні, тому стан справ в хлібопекарній промисловості істотно впливає на соціальну стабільність в суспільстві, а будь-які негаразди в галузі можуть стати катализатором некеріваних масових процесів.

Ринок хліба та хлібобулочних виробів України демонстрував негативну динаміку за 2003-2016 рр. за усіма товарними категоріями

Рис. 5. Індекс цін на хліб в Україні за період 2003-2016 рр. [1]-[2]

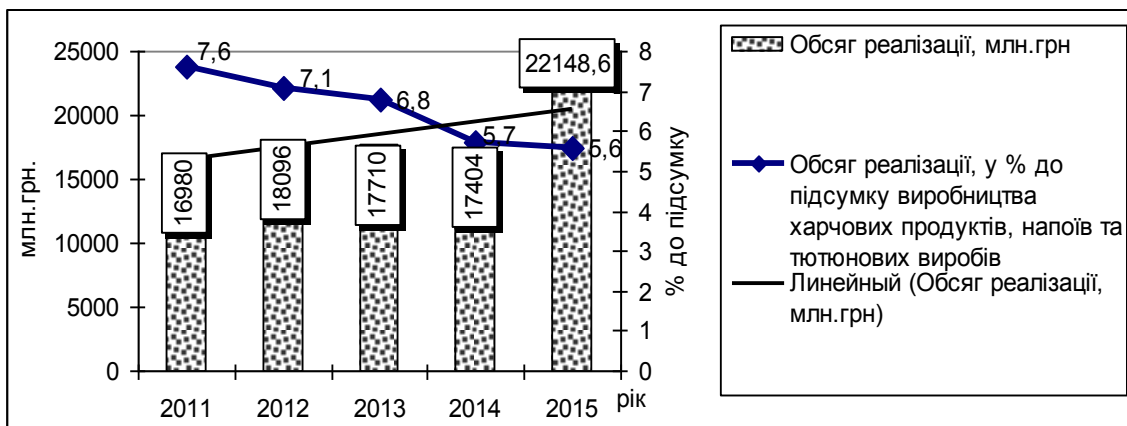

Рис. 6. Обсяг реалізації хліба, хлібобулочних і борошняних виробів в Україні за 2011-2015 рр., млн. грн. [7]

у виробництві хліба в натуральному виразі. В розрахунку на душу населення виробництво хліба та хлібобулочних виробів також істотно зменшилось. Спад виробництва хлібної продукції на ринку України почався з кінця 90-х років у зв'язку з погіршенням демографічної ситуації. Значний вплив на сучасний розвиток галузі здійснює збільшення частки дрібних виробників і пекарень, а також понад велика частка тіньового ринку виробництва хліба. У регіональному розрізі лідирує виробництві виробів хлібобулочних м. Київ, на 2-му та 3-му місцях Дніпропетровська та Донецька області. Ринок хліба та хлібобулочних виробів розділяють на два стратегічних сегмента: ринок хліба і ринок хлібобулочних виробів. В структурі виробництва хліба традиційно переважає популярний пшеничний та житньо-пшеничний хліб. Незважаючи на відносно низьку рентабельність виробництва, соціальні сорти хліба займають ліву частку від загального обсягу виробництва хліба в Україні.

Розвиток хлібобулочного виробництва тривалий час стримувало державне регулювання в сфері ціноутворення. Собівартість виробни-

цтва постійно зростає через зростання цін на борошно, подорожчання енергоносіїв і транспортних витрат. Найбільш низькорентабельним є виробництво соціальних сортів хліба. Тому значна частина виробників намагаються розширити свій асортимент продукції, випускаючи більш рентабельні види продукції, які не підпадають під держрегулювання або ж економити на масштабах виробництва. Рівень цін на хліб у 2003-2016рр. має тенденцію до повільного зростання.

Так, за 2011-2015 рр. обсяги реалізації хліба та хлібобулочних виробів в грошовому виразі демонстрували змінну динаміку, а от їх питома частка у підсумку категорії "Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів" неухильно зменшувалась. Більше 90% ринку хліба та хлібобулочних виробів України займає продукція вітчизняного виробника. У той же час, більше половини внутрішнього виробництва хліба та хлібобулочних виробів приходить на 6 великих компаній.

Для забезпечення стабільної роботи і розвитку підприємств з виробництва хліба та хлібобулочних виробів необхідно вдосконалення

їх матеріально-технічної бази, розширення виробництва, вихід на новий рівень інноваційного розвитку. Подальші дослідження доцільно спрямувати в бік визначення перешкод інноваційного розвитку та пошук шляхів їх подолання для підприємств хлібопекарної промисловості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Статистичний щорічник України за 2012 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. Статистичний щорічник України за 2016 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. Населення (1990-2017) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
4. Анализ рынка хлеба и хлебобулочных изделий в Украине (InVenture Investment Group, обзор рынка) [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://inventure.com.ua/analytics/investments/analiz_rynka_hleba_i_hlebobulochnyh_izdelij_v_ukraine.
5. Статистичний бюлетень «Виробництво промислової продукції за видами в Україні» за 2016 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Статистичний збірник «Промисловість України» за 2007-2010 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
7. Статистичний збірник «Промисловість України» за 2011-2015 роки [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
8. Постанова Кабміну від 25 грудня 1996 р. N 1548 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1548-96-%D0%BF>.
9. Урядовий комітет схвалив запровадження пілотного проекту у сфері держрегулювання цін на продукти харчування / Офіційний веб-сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=bce5187b-5df7-44ab-b205-d5059878a75c&title=UriadoviiKomitetSkhvialiVZaprovadzheniaPilotnogoProektuUSferiDerzhreguliuванняTsinNaProduktiKharchuvannia&isSpecial=true>.
10. В Україні «відпускають» ціни: що подорожчає // Газета «Сьогодні» від 12 Квітня 2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/v-ukraine-otpuskayut-ceny-cto-podorozhaet-1011910.html>.
11. Статистичний збірник. «Індекси споживчих цін» за 2016 рік [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.